

Dziecko z niepełnosprawnością intelektualną

Niepełnosprawność intelektualna jest zaburzeniem złożonym. Charakteryzują ją niejednorodne objawy i zróżnicowane stopnie nasilenia oraz trudna do przewidzenia dynamika. Obejmuje ona nie tylko sferę poznawczego funkcjonowania człowieka, ale także sferę organiczną oraz wywiera wpływ na całą jego osobowość i determinuje sposób jego funkcjonowania w społeczeństwie. Jest to zaburzenie o charakterze globalnym. Osoby z takim rozpoznaniem mają zróżnicowany potencjał rozwojowy¹.

Wygląd zewnętrzny i sfera rozwoju fizycznego u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim na ogół nie odbiega zasadniczo od rówieśników. Jednak bardziej wnikliwa obserwacja pozwala wysnuć wnioski, że w grupie tej częściej stwierdza się uszkodzenia wzroku lub słuchu, a także mniej lub bardziej widoczne zmiany w ogólnej budowie ciała lub poszczególnych jego członkach. Powodują one obniżoną percepcję i mniejszą sprawność ruchową, co wpływa na szybkość ruchów i umiejętność wykonywania ruchów równoległych².

W sferze poznawczego funkcjonowania u osób z niepełnosprawnością intelektualną występują zaburzenia w spostrzeganiu, uwadze, pamięci, myśleniu i mowie.

Spostrzeganie zależy od głębokości niepełnosprawności intelektualnej. Im głębszy jest defekt, tym gorsze jest spostrzeganie. Cechuje je niedokładność, węższy zakres, wybiórczość. Osoba nie odbiera w pełni rzeczywistości. Badania porównawcze wskazują, że w tym samym czasie osoby z niepełnosprawnością intelektualną spostrzegają znacznie mniejszą ilość przedmiotów niż normalnie. Dodatkowo zaburzona jest również analiza i synteza spostrzeganego obrazu³.

Dyspozycją do spostrzegania jest uwaga. Ona również nie jest w pełni prawidłowa. Cechuje ją słaba przetrzutowość i trwałość. Bardzo łatwo ulega rozproszeniu i zakłóceniu na skutek nadmiernej odwracalności. Jest to szczególnie dostrzegalne przy podejmowaniu prób rozwiązania zadania, które jest skomplikowane i wymaga zwracania uwagi na kilka czynności jednocześnie. Osoba z niepełnosprawnością intelektualną ma trudności w kierowaniu uwagą. Wynika to z jej ograniczonego zakresu i podzielności. Wzmacnianie uwagi jest procesem ciągłym i należy położyć na niego nacisk w trakcie realizacji zadań edukacyjno-terapeutycznych. Stosunkowo dobra jest natomiast uwaga dowolna na materiale konkretnym.

¹ Borzyszkowska H., *Oligofrenopedagogika*, PWN, Warszawa 1985, s. 19-20.

² *Tamże* s. 40.

³ *Tamże* s. 41.

Kolejnym procesem poznawczym, który ulega zaburzeniu przy występowaniu niepełnosprawności intelektualnej jest pamięć. Charakterystyczne są trudności zarówno w zapamiętywaniu jak i odtwarzaniu. Zapamiętywanie jest bardzo powolne, wymaga wielu powtórzeń w celu utrwalenia. Pamięć logiczna jest słabsza, co można zaobserwować przy próbach wyrywkowego sprawdzenia zapamiętanych treści. Łatwiej osobom niepełnosprawnym intelektualnie odtwarzać wiadomości zgodnie z kolejnością zapamiętywania. Wynika to też ze stopnia rozumienia, tego co zapamiętały. Charakterystyczną cechą ich pamięci jest słaba wierność. Z praktyki pedagogicznej wynika, że po upływie określonego czasu, zapamiętane treści się zamazują i dzieci nie opowiadają tego co widziały, lecz wszystko to, co wiedzą o danej rzeczy. Mocną stroną osób z lekką niepełnosprawnością intelektualną jest natomiast dobra pamięć mechaniczna. Przy natychmiastowym odtwarzaniu niedługich tekstów uzyskują wyniki porównywalne do wyników dzieci w normie intelektualnej. Należy pamiętać, że choć rzadko, ale zdarzają się osoby z niepełnosprawnością intelektualną o wyjątkowo dobrej pamięci mechanicznej, lepszej nawet od osób w normie. Wtedy w połączeniu z bogatym słownictwem osoby takie mogą skutecznie maskować swoje deficyty⁴.

Myślenie u osób z lekką niepełnosprawnością intelektualną jest konkretno-obrazowe. W normie rozwojowej, etap ten stanowi podstawę przejścia do myślenia pojęciowego. U osób niepełnosprawnych występuje trudność oderwania od konkretnego i utworzenie nowego, teoretycznego produktu, rozumianego jako pojęcie. Wymaga ono wewnętrznej analizy danego spostrzeżenia i porównania jego różnic ze śladami pamięciowymi innych podobnych przedmiotów, a następnie konieczność przeprowadzenia syntezy różnic i utworzenia nowego pojęcia. Z uwagi na wielość trudnych operacji, które składają się na sprawne i prawidłowe tworzenie pojęć, pełne przejście do kolejnego etapu jest poza zasięgiem osób z niepełnosprawnością intelektualną. Możliwe jest jednak wykonywanie niektórych operacji logicznych, jak na przykład szeregowanie, dodawanie. Zakłócone jest abstrahowanie, uogólnianie, porównywanie, rozumienie przyczynowo - skutkowe i wnioskowanie. Badania wykazują, że dzieci z niepełnosprawnością intelektualną potrafią wykryć nielogiczność tylko w pojedynczym zdaniu. Gdy tekst jest długi, złożony ze zdań niedorzecznych i sensownych, wymieszanych ze sobą, wtedy nie są w stanie odróżnić tych zdań od siebie. Analizując procesy myślenia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną za charakterystyczną uznać należy dużą trudność w stosowaniu różnych strategii w rozwiązywaniu kolejnych zadań. Dzieci stosują raczej jeden sposób i jego zmiana jest trudna. Myślenie u osób z lekką niepełnosprawnością

⁴ Borzyszkowska H., *Oligofrenopedagogika*, PWN, Warszawa 1985, s. 42.

intelektualną cechuje mniejsza giętkość i płynność, wolniejsze tempo, słabszy krytycyzm, ograniczona zdolność do samokontroli i powściągliwości myślowej. Charakterystyczne są też mała samodzielność myślenia i podatność na sugestie.

Zaburzenie wyższych form myślenia w znacznym stopniu utrudnia zdobywanie wiedzy, co skutkuje tym, że pewien jej zasób jest niedostępny. Wszystkie te braki w funkcjonowaniu mechanizmów poznawczych są brakami w ogólnym przystosowaniu, które rzutują na styl zachowania. Przeważa w nim konkretyzm i egocentryzm, połączony ze specyficznym obrazem siebie i świata oraz ze słabą umiejętnością przewidywania i stereotypiami działań. Następstwem tego jest z kolei niższa odpowiedzialność, samodzielność, inicjatywa i tendencje do naśladownictwa. Także w działaniu zauważalny jest brak umiejętności wyjścia poza schemat, aby efekt pracy był jak najlepszy przy jak najmniejszym nakładzie sił i czasu. Zdarza się jednak, że proste, mechaniczne, niewymagające dodatkowej pomysłowości prace, mogą być przez osoby niepełnoprawne wykonywane nawet lepiej⁵.

Dla komunikacji niezmiernie ważny jest rozwój mowy. U osób z niepełnosprawnością intelektualną wpływ ma nią ma niedorozwój procesów orientacyjno-poznawczych i jest uzależniony od stopnia niepełnosprawności intelektualnej. Mowa pojawia się później i zwykle stwierdza się występowanie różnych wad wymowy. Cechuje ją lapidarność i ogólna trudność w formułowaniu wypowiedzi. Słownik nigdy nie jest tak duży jak u osób w normie intelektualnej⁶. Analizując jednak mowę w sposób porównawczy z innymi procesami poznawczymi, może to być mocna strona. Tym bardziej, że w tym zakresie ćwiczenie kompetencji przynosi wymierne rezultaty. Możliwe jest opanowanie znacznego zasobu słownictwa, choć występują trudności w rozumieniu znaczenia wypowiedzi i samodzielnym twórczym stosowaniu mowy. Częściej niż u innych dzieci z normą intelektualną, występują wady wymowy, a przy negatywnym wpływie środowiska, częściej pojawiają się wulgaryzmy i wyrażenia sloganowe⁷.

Opisując charakterystyczne cechy sfery emocjonalnej u osób z lekką niepełnosprawnością intelektualną należy zaznaczyć, że najbliższe są dla nich bezpośrednie przeżycia, a ich reakcje mogą być nieadekwatne do bodźców. Można się więc spodziewać się słabych reakcji na poważne zdarzenia, których są uczestnikami lub świadkami, natomiast sprawy błahe mogą wywoływać bardzo intensywne reakcje.

⁵ Antoszkiewicz E., *Tworzenie warunków edukacyjnych dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim*, ORE, Warszawa 2016, s. 7.

⁶ Cytowska B., *Drogi edukacyjne dzieci niepełnosprawnych intelektualnie*, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 29.

⁷ *Tamże* s.8.

Wyróżnia ich też słabsza niż u zdrowych rówieśników ciekawość świata i dążenie do jego poznania. Podobnie jak w innych sferach stopień niepełnosprawności intelektualnej wpływa na poziom funkcjonowania emocjonalnego, dlatego dzieci z lekką niepełnosprawnością mają uczuciowość bardziej bogatą, są bardziej zdolne do samokontroli niż dzieci z głęboką niepełnosprawnością. Od stopnia będzie też zależał poziom kontroli, a więc im głębsza niepełnosprawność, tym mniejsza kontrola przez procesy wyższego rzędu. Należy jeszcze zwrócić uwagę na niedorozwój uczuć wyższych i mniejsza powinność moralną. W ich reakcjach częściej niż u ogółu daje się zaobserwować niestałość emocjonalną, niepokój, a także niestabilną i nieadekwatną samoocenę⁸.

Obok procesów poznawczych i sfery emocjonalnej niepełnosprawność intelektualna wpływa na rozwój i funkcjonowanie społeczne. Rozwój kompetencji w tym zakresie jest opóźniony i osiąga niższy poziom, ale porównawczo może to być jedna z mocniejszych stron funkcjonowania osób niepełnosprawnych⁹. Ważne jest, aby w procesie edukacji i rehabilitacji pamiętać o tym co jest celem nadrzędnym, a mianowicie przygotowanie do dorosłego i na miarę możliwości w stopniu osiągalnym dla danej osoby, samodzielnego funkcjonowania. Dlatego nie należy uczyć bierności, lecz aktywności, nie nadmiernego podporządkowywania poprzez trening posłuszeństwa i grzeczności, lecz decydowania o sobie i swoim postępowaniu, bo jest to impuls do rozwoju i ma ogromny wpływ na późniejsze funkcjonowanie społeczne¹⁰.

Opracowała: Iwona Piotrowska

⁸ Wyczesany J., *Oligofrenopedagogika*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998, s. 35.

⁹ Borzyszkowska H., *Oligofrenopedagogika*, PWN, Warszawa 1985, s. 42.

¹⁰ Stelter Ż., *Dorastanie osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 86.

Bibliografia

1. Antoszkiewicz E., Tworzenie warunków edukacyjnych dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, Warszawa: ORE, 2016
2. Borzyszkowska H., Oligofrenopedagogika, Warszawa: PWN, 1985
3. Cytowska B., Drogi edukacyjne dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002
4. Stelter Ż., Dorastanie osób z niepełnosprawnością intelektualną, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2009
5. Wyczesany J., Oligofrenopedagogika, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 1998